Hva faen drikker man når noen er død?

En refleksjon over Nationaltheatrets oppsetting av Vinterforvaring, av Lars Norén.

Ved Nora Blaasvær

Hva faen drikker man når noen er død? I Lars Noréns stykke Vinterforvaring drikker de madeira. Det er ett av de få svarene stykket gir oss. Ellers er det flest spørsmål som stilles. For hva faen drikker man, hva faen sier man, hva faen gjør man - når noen er død?

I Vinterforvaring møter vi de etterlatte etter et selvmord. Det er dem det handler om. Selv om samtalen i stor grad kretser rundt han som har tatt sitt liv. Han er også med som en kommentator til sin egen bisettelse og til timene etterpå – når de etterlatte forsøker å være sammen midt i ensomheten og i det manglende samspillet som blir så tydelig i den dodes fravær. Skjønt, være sammen. På scenen møter vi seks mennesker som sitter på en rekke. Alle vendt fremover mot publikum – ikke mot hverandre som samtalende mennesker. Samværet preges av nettopp dette – den lange rekken av enkeltmennesker som ikke makter å dele andres smerte, men som har nok med sitt eget nærvær.

Vinterforvaring er kulde. Stykket gir assosiasjoner til vinteropplag – det å legge noe på hold mens kulda trenger inn og gjør stivt. Scenens regi understreker dette. Det er hvitt, det er kun lyset som skifter fra fryktelig sterkt og gjennomtrengende, til svakt og dempet, og innimellom til korte glimt av varmt vintersollys. Men da kommer solbrillene frem – mor orker ikke lyset, hun trenger beskyttelse. Det er kaldt og hvitt. Og de korte glimtene av varmt vinterlys er aldri lange nok til å starte opptiningen.

Men hva faen drikker man når noen er død?

FOTO: ERIK BERG/NATIONALTHEATRET

Spørsmålet kunne vært stilt på mange andre måter. Hva sier man til noen som opplever seg ferdig med livet? Hva sier man til en far som – selv om datteren bare er noen år inn i sitt liv – ikke berøres tilsynelatende av sin relasjon til henne eller til andre rundt ham. Hva sier man til en

FOTO: ERIK BERG/NATIONALTHEATRET

sønn som kun har sin mors sorg som alibi for ikke å ta sitt eget liv – men som til slutt ikke finner at det er et gyldig argument for livet heller. Hva sier man?

Uansett hvordan spørsmålet stilles, viser det vår usikkerhet i møte med situasjonen. Vår famling og forvirring knyttet til det uutholdelige i å være igjen.

Så vanskelig det kan være å finne samtalsens form og innhold når vi ikke kjenner hverandre, selv vi som er nærmest hverandre. Så hva faen drikker man når noen er død? Eller hva faen gjør vi sammen når vår bror, vår sønn, vår eksmann, eller vår venn har tatt sitt eget liv – og vi alle kjenner på kulden fra vårt eget fravær i hans liv?

I Vinterforvaring stilles spørsmålene rett ut i lufta. Den enkelte har mer enn nok med sin sorg, med sine spørsmål, med sin historie og sitt liv. Mor våger likevel å si dette i et sukk: "Vi så ham vel mest fra sidelinjen." Og det er vel rett som avdødes ekskone da kommenterer: "Ja, da ser man jo ikke så mye." Ingen visste hvorfor, ingen visste hvordan – da han levde. Ingen vet hvorfor nå, når han er død. Hvordan vet de riktignok – men det tok familien tre uker å komme på at de ikke hadde sett

ham på en stund. Nå lurte de på hvorfor i all verden de ikke skjønte det med en gang. Hvor faen er man når noen levende døde bare forsvinner midt i blant oss?

Selv kommenterer avdøde sin egen død med at han var ferdig med livet. Hans eneste kommentar med et visst livsmot i seg, er følgende: "Hvis jeg bare kunne skape meg et hjem – i det minste inni meg." Men neste setning slår det hele i hjel: "Jeg var ferdig. Livet var ferdig."

I stykket er det likevel avdøde som beveger seg mest. Han viser, gjennom å forandre plass, bli stående bak andre av personene eller ved å stille seg mellom to og bare bli stående – at han er i bevegelse. I et stykke som Vinterforvaring blir denne bevegelsen nesten som sterke uttrykk for deltagelse og engasjement – fordi det står i sterk kontrast til de andres manglende bevegelse og deltakelse. Så rart at han nå – etter sin død – lar sin undring og sine behov komme frem, når han av de etterlatte omtales som en ensom og taus mann i levende live. Eller som levende død, som han vel selv ville betegnet seg som. Og det er kanskje riktig det, at det ikke er noe å leve for når man er død. For det var det han opplevde seg å være. Levende død.

FOTO: ERIK BERG/NATIONALTHEATRET

Er det ikke da bedre å være død – ordentlig død?

I hvilken grad opplever de etterlatte å være levende? Kan hende enkeltvis, men fellesskapet viser oss få tegn på liv. Løgn, fortielse, skyld, usagte ord, undertrykte følelser – er det dette som preger oss i våre liv sammen? Datteren, som forsøker å si det slik hun føler det, slik hun tenker det, rart og direkte, blir ikke møtt. Det eneste svaret hun får, som hun faktisk kan bruke til noe, er svar på sitt konkrete spørsmål: Hva faen drikker man når noen er død?

I Vinterforvaring er svaret madeira. Så henter hun madeira, da. Og serverer de etterlatte.

Men hva faen sier man? Når ingenting ble sagt da han levde, hva sier man da – når han er død?

Det er urettferdig. Ja, det føles faen meg urettferdig at den døde selv får slippe til for å kommentere sitt liv – nå – når vi ikke lenger kan nå ham! Norén gir kompromissløst scenen til en som selv ikke fant noen arena for seg og sitt, og til en som andre ikke ga rom til å være eller til å bli. Så vondt at han er der – ennå – når han likevel er borte! Skal vi måtte tåle det – etter at han har valgt seg bort? Skal vi fortsatt måtte tåle hans nærvær? Som publikummer er det vanskelig å se ham fylle rommet med mer liv enn hva de andre, levende, klarer. Som etterlatt i Vinterforvaring må det være uutholdelig å ane hans nærvær, men likevel ikke kunne nå ham. Det er han som når frem

nå, gjennom undrende kommentarer til sitt eget liv og til sin egen død. Skjønt, når frem? Det er jo ingen som hører ham nå. Han er borte, selv om han alltid vil være der.

Vinterforvaring gir oss volumer av taushet. Og det var dette som faktisk ga den avdøde glede. Da han så volumene av taushet i tomme biblioteker i Berlin, det var da han kjente at han kunne speile seg. Og det var da han kjente at han ble møtt. Av tausheten der nede, i de tomme hyllene.

Hvis jeg i det minste kunne skape meg et hjem, i alle fall inne i meg, sier altså den avdøde som et apropos til sin opplevelse av å ikke høre til, ikke finne hvile, ikke bry seg om de som faktisk danner rammen rundt hans tilværelse. Han gir oss opplevelsen av å være en mann som

ikke har bolig i seg selv, men betyr det at man er ferdig og vil dø? For avdøde var det slik. Han var ferdig og han ville dø. Og bestemmelsen om å ta sitt eget liv gjorde ham oppglødd. Selv hans venn merket dette. Han virket lettere, gladere, friere, blidere, forteller vennen. Og vi forstår at Lars Norén har kunnskap om selvmordets psykologi. Det blir ikke varmere av det.

Men man har jo ansvar for eget liv, sier de etterlatte – ut i luften, som en bekreftelse på at de i liten grad har eller tar ansvar for det som har skjedd. "Ja, hvis man får være den man er, ja", kommenterer den avdøde. Sier han at han ikke fikk være den han var, og at de rundt må ta ansvar fordi de ikke lot ham være som han var? Vi vet ikke. Men kaldt er det, i Vinterforvarings manglende dialoger.

"Det tar bare noen minutter å dø, toppen syv", sier den døde. "Ja, det er jo så mange som dør nå for tiden", kommenterer hans søster. Slik kommenteres de store perspektivene i Vinterforvaring. Det blir kaldt og uendelig stille etter slike kommentarer. For hva faen svarer man når noen tar tiden på sin egen død?

Nora Blaasvær
er generalsekretær i
Kirkens SOS i Norge
og redaksjonsmedlem i
Suicidologi.

FOTO: ERIK BERG/NATIONALTHEATRET